

RAFAL SOLECKI

Instytut Archeologii

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0003-4888-4864

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Grodziska Warmii i Mazur: Odkrywane na nowo” zorganizowanej przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 18 listopada 2022 roku

Dnia 18 listopada 2022 r. odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana przez pracowników Instytutu Archeologii UKSW pod kierunkiem dr. Rafała Soleckiego. Wzięli w niej udział prelegenci z różnych ośrodków naukowych: Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Politechniki Warszawskiej, Polskiej Akademii Nauk, Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie i Towarzystwa Naukowego Pruthenia. Głównym celem konferencji było poruszenie bieżących zagadnień związanych z obiektami obronnymi o własnej formie terenowej na obszarze Warmii i Mazur oraz rejonów pogranicznych. Duża liczba tego typu stanowisk jest znana i funkcjonuje w obiegu naukowym od lat. Często okazuje się jednak, że przeprowadzone badania archeologiczne weryfikują dotychczasową wiedzę i potrafią zmienić sposób postrzegania zabytku, a także jego znaczenie oraz funkcję.

Konferencja rozpoczęła się uroczystym powitaniem, wygłoszonym przez Dyrektora Instytutu Archeologii, prof. ucz. dr. hab. Fabiana Welca, który podziękował Komitetowi Organizacyjnemu Konferencji za jej przygotowanie, a następnie, w imieniu Instytutu, podziękował za uczestnictwo prelegentom oraz słuchaczom. Przypomniął, że jest to już trzecia konferencja z cyklu „Grodziska Warmii i Mazur”, którą Instytut Archeologii organizuje. Pierwsza odbyła się w 2012 r. i była zatytułowana „Stan wiedzy i perspektywy badawcze”, a kolejna w 2014 r. pod tytułem „Nowe badania i interpretacje”. Pokłosiem obu wspomnianych konferencji były monografie wydane w ramach serii *Archaeologica Hereditas*.

W trakcie konferencji wygłoszonych zostało trzynaście referatów, które podzielone zostały na trzy panele tematyczne. Pierwszy panel, moderowany przez dr. Rafała Soleckiego, otworzył dr Arkadiusz Koperkiewicz wystąpieniem zatytułowanym *Stare Miasta – miejsciska, grodziskami zwane*. Poruszył w nim zagadnienie dotyczące odkryć „zaginionych” średniowiecznych ośrodków miejskich. Badania archeologiczne często wykazują, że wiele miast o średniowiecznym rodowodzie miało swoje wcześniejsze lokacje i dopiero ich relokacje wieńczyły sukces osadniczy. Referat skupiał się na badaniach dwóch wczesnych kolonii miejskich z początku XIV w., zlokalizowanych w Barczewku koło Barczewa, pow. Olsztyński,

i Starym Mieście koło Dabrówna, pow. ostródzki. Ta pierwsza miejscowość, historyczny Alt Wartenburg, to według średniowiecznych kronik ośrodek miejski założony przez biskupa warmińskiego Eberharda. Miał on być zniszczony w połowie XIV w. przez wojska Kiejstuta i Olgierda. Wyniki badań archeologicznych wykazały, że dzisiejsza miejscowość znajduje się w niedużej odległości od wcześniejszej kolonii miejskiej, która znajduje się na grodzisku Stare Miasto pod wsią Barczewko. Autor zauważył, że w takim przypadku określenie „grodzisko” powinno być zastępowane, mało popularnym w praktyce konserwatorskiej choć bardziej precyzyjnym, terminem – „mieścisko”. Zaprezentowane wyniki badań były związane z realizacją grantu Narodowego Centrum Nauki „Barczewko – historia ogniem pisana. Średniowieczne zaginione miasta i urbanizacja Puszczy Galindzkiej”. W kolejnym referacie *Grodziska pruskie i strażnice zakonu krzyżackiego na nowożytnych mapach Józefa Narońskiego – przyczynek do badań na podstawie wybranych przykładów z obszaru dzisiejszych Mazur* dr Robert Klimek zaprezentował przykłady grodzisk, strażnic, kopców wartowniczych, a także ruin zamków, które zaznaczone zostały na nowożytnych mapach sporządzonych na zlecenie Józefa Naronowicza-Narońskiego (około 1610-1678). Jak zaznaczył autor, prezentowane źródło kartograficzne nie doczekało się jeszcze pełnego opracowania naukowego. Dr Magdalena Żurek wygłosiła referat *Gródki stożkowe w państwie krzyżackim: forma i funkcja*. Omówiła w nim skrótowo gródki w poszczególnych regionach (Pomorze Gdańskie, ziemia chełmińska, dawne ziemie pruskie), wiążąc topografię i czas powstania gródków z sytuacją polityczną w ziemiach składowych państwa zakonnego. Starła się przy tym doszukać związków pomiędzy formą i domniemaną funkcją obiektów, zwracając uwagę na większy, niż w innych rejonach dzisiejszej Polski, udział gródków stożkowych będących siedzibą instytucji zakonnych bądź kościelnych. Występująca po niej dr Alicja Dobrosielska z referatem *Stanowiska obronne Warmii w świetle archiwaliów Museum für Vor- und Frühgeschichte w Berlinie*, zaprezentowała wyniki kwerendy w archiwum dawnego Prussia Museum w Królewcu, którego część znajduje się obecnie w Museum für Vor- und Frühgeschichte w Berlinie. Kwerenda ta była nastawiona na wyszukanie informacji na temat dawnych założeń obronnych i wykazała, że znajdujące się w archiwum karty miejscowości (*Ortsakten*) i grodzisk (*Burgwallarchiv*) zawierają bardzo dużo informacji. Ponadto pozwalają one rozszerzyć bazę źródeł do badań nad historią archeologii tego obszaru, ale również do badań historycznych, gdyż zawierają zapisy, które w innej formie nie przetrwały II wojny światowej.

Druga część konferencji była moderowana przez dr. Kamila Rabieę, a pierwszy referat *Odkrycia nowych osiedli obronnych z wczesnej epoki żelaza na obszarze Mazur Zachodnich i Warmii* wygłosił dr Rafał Solecki. Zaprezentował on nowo odkryte osiedla obronne z wczesnej epoki żelaza, które rozszerzają znany do tej pory katalog stanowisk tego typu, sporządzony przez Jerzego Antoniewicza. Omawiane stanowiska były weryfikowane w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia i Natangia”. Po nim wystąpił dr Sławomir Wadyl z referatem *Początki grodzisk na ziemiach pruskich we wczesnym średniowieczu w świetle badań Okrągłej Góry w Pasymiu*. Tematyka prelekcji dotyczyła zagadnienia pojawienia się idei grodów w kręgu zachodniobałtyjskim. W okresie wędrówek ludów na tych obszarach osadnictwo miało charakter otwarty, a osady zakładano przeważnie na niewielkich wzgórzach w pobliżu jezior. Wyniki dotychczasowych badań archeologicznych wskazują, że początki grodu w Pasymiu, pow. szczycieński, sięgają drugiej połowy VII w. i na chwilę

obecną jest to najwcześniejsze założenie tego typu na Pojezierzu Mazurskim. Następnie dr Jacek Wysocki zaprezentował referat *Wyniki badań weryfikacyjnych grodziska Wrony st. 1, gm. Giżycko, (AZP 18-73/38), woj. warmińsko-mazurskie, realizowanych w latach 2020-2021, a także kilka uwag konserwatorskich na marginesie niedawnych badań archeologicznych w tym rejonie*. Dotyczył on wyników badań archeologicznych średniowiecznego grodziska w miejscowości Wrony, pow. giżycki, przy południowym brzegu jeziora Kisajno. Na marginesie tego omówienia prelegent poruszył zagadnienie możliwości badawczych archeologa, na które obecnie wpływ mają głównie uwarunkowania własnościowe, a w mniejszym stopniu potrzeby badawcze i konserwatorskie. Kolejny referat, autorstwa dr. Kamila Rabięgi i mgr. Przemysława Jażdżyka, był zatytułowany *Stanowisko w Osetniku (AZP 16-56/9) i jego otoczenie w kontekście archeologicznym*. Omawiane stanowisko w Osetniku, pow. lidzbarski, znane jest z umocnień związanych z bitwą, która rozegrała się w 1807 r., ale w literaturze znajdują się także wzmianki, że już wcześniej znajdowało się tam grodzisko. Badania wykopaliskowe przeprowadzone w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia i Natangia” miały na celu zweryfikować, czy w miejscu, w którym obecnie widoczne są szanse, funkcjonował wcześniej gród. Drugi panel zakończył referat dr Katarzyny Zdeb i dr Anny Lejzerowicz *Geologiczno-hydrologiczne czynniki wpływające na lokalizację grodziska w Wiewiórkach w świetle badań archeologicznych*. Badania archeologiczne w Wiewiórkach, pow. bartoszycki, przeprowadzone w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia i Natangia”, miały na celu zweryfikować chronologię grodziska, a badania geologiczne określić pierwotne warunki, w jakim ono funkcjonowało.

Ostatnią, trzecią, część konferencji rozpoczął referat *Fortece na bagnach. Wybrane aspekty funkcjonowania najstarszych założeń „obronnych” w dorzeczu Biebrzy i środkowej Narwi*, autorstwa mgr. Adama Wawrusiewicza, mgr. Krzysztofa Żurka i prof. ucz. dr. hab. Tomasza Kalickiego. Przedstawione zostały w nim wyniki wstępnych badań archeologicznych oraz środowiskowych grupy obiektów obronnych z późnej epoki brązu, które odkryto dzięki nowoczesnym metodom teledetekcji w dolinach Biebrzy i Narwi. Dzięki interdyscyplinarnemu podejściu do badań możliwe stało się postawienie tezy dotyczącej funkcji, jaką pełniły zaprezentowane „fortece”. Kolejny referat *Wstępne wyniki badań grodziska i osady podgrodowej w Grodzisku, gm. Suchowola*, przygotowali mgr Aleksander Piasecki i mgr Kornelia Piasecka. Zaprezentowali oni historię badań archeologicznych średniowiecznego grodziska w Grodzisku, pow. sokólski, oraz wyniki najnowszych badań wykopaliskowych. Dr Marcin Engel, mgr Grażyna Iwanowska i mgr Cezary Sobczak przygotowali wystąpienie *Grodzisko w Jeglińcu. Wybrane aspekty opracowania jaćwieskiego centrum osadniczego*. Zaprezentowali oni zespół źródeł archeologicznych (pradziejowych i średniowiecznych) pochodzących z badań przeprowadzonych w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. na grodzisku w Jeglińcu, pow. sejneńskim, oraz omówili, jak materiały te powiązano z wynikami współcześnie prowadzonej prospekcji. Przedstawione prace wykonywane są na potrzeby przygotowywanej monografii stanowiska. Ostatni referat pod tytułem *Wybrane aspekty obronne grodzisk wczesnośredniowiecznych Północnego Mazowsza* wygłosił dr Jarosław Ościłowski. Poświęcony był on omówieniu cech wczesnośredniowiecznych grodzisk Północnego Mazowsza, które mogą pomóc w ich wyróżnieniu i na których podstawie możliwe jest określenie sposobu ich obrony.

Obrady trwały cały dzień i towarzyszyły im dyskusje: ogólne na zakończenie każdego z panelów oraz kameralne podczas przerw. Jako podsumowanie konferencji planowana jest publikacja zbierająca wybrane referaty. Konferencja odbyła się w ramach realizacji projektu „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia i Natangia” finansowanego przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki.